

Klimaat'vluchte'ling?

De vraag of er 'een internationaal aanvaarde juridisch geldige definitie van het begrip "klimaatvluchteling" bestaat', is een onmogelijke vraag. Er kan geen definitie bestaan voor een begrip dat inherent onjuist is. Een 'vluchteling' is namelijk een erg specifiek begrip binnen het recht, en het is zeker niet de allesomvattende noemer waarvoor de term soms aanzien wordt. Een vluchteling is volgens het Vluchtelingenverdrag van 1951 iemand die gevlucht is uit zijn land omwille van een gegronde vrees voor vervolging wegens zijn ras, godsdienst, nationaliteit, het behoren tot een bepaalde sociale groep of zijn politieke overtuiging. Wanneer je een vluchteling bent onder het Vluchtelingenverdrag, kan je niet teruggestuurd worden naar het land en het fenomeen waarvoor je vlucht. Dit is het principe van non-refoulement. Je land uitvluchten omwille van de gevolgen van klimaatverandering komt in de verste verte niet in dit exhaustieve lijstje met redenen tot vluchten voor. Bijgevolg kan een persoon die vlucht voor klimaatverandering geen vluchteling zijn en dus ook niet van de bescherming genieten die kleeft aan het vluchtelingstatuut. Zo ook ervoer Ioane Teitiota, een inwoner van het laaggelegen eiland Kiribati in de Stille Oceaan die vroeg om als vluchteling erkend te worden in Nieuw Zeeland omwille van het feit dat zijn thuisland langzaamaan onder de zeespiegel verdwijnt als gevolg van klimaatverandering. Hoewel de rechter met spijt oordeelde dat de man Nieuw-Zeeland diende te verlaten, vermeldde hij in zijn vonnis dat hij niet anders kon beslissen aangezien het recht hem geen andere mogelijkheden bood inzake dit mondiaal probleem.

Een rechter past inderdaad de wetten van het land toe, maar dat wil niet zeggen dat het nationale recht niet meer behulpzaam kan en mag zijn dan het internationale recht. Overal ter wereld blijft het opnemen van personen in eigen land een nationale kwestie, ook voor landen die lid zijn van de Europese Unie. Dit wil zeggen dat elk land zijn eigen criteria opmaakt om te beslissen of iemand wel of niet het land binnen kan – weliswaar rekening houdende met de internationale regelgeving zoals voor vluchtelingen en voor staatlozen, zij die geen nationaliteit bezitten. Zo kan een regering beslissen om aan een nieuwe categorie personen een – meestal tijdelijk – visum toe te kennen in het geval van rampen, wat enkele landen verspreid over de wereld ook doen. Zweden kende zelfs een zeer algemene visumcategorie onder de noemer "*a person otherwise in need of protection*" waarbij elk aanvraag apart werd bekeken om alsnog tijdelijk verblijf in Zweden toe te kennen aan diegenen die buiten de gewone categorie van vluchtelingen vielen. In het heetst van de migratiecrisis in Europe schrapte Zweden echter de toepassing van deze *catch-all* categorie. Het zal inderdaad moeilijk zijn om terug te vallen op unilaterale *goodwill* van (enkele) staten om diegenen op de vlucht voor klimaatverandering op te nemen op tijdelijke basis – laat staan op permanente wijze.

Bovendien kan het gebruik van de term 'klimaatvluchteling' ervoor zorgen dat een hele hoop mensen op de vlucht voor klimaatverandering onder de radar blijven. Vluchtelingen, in de juridische zin van het woord, steken steeds een internationale grens over tijdens hun vlucht. Weliswaar zullen de meesten die op de vlucht zijn voor klimaatverandering nooit een internationale grens achter zich laten. Zij zullen zich intern verplaatsen, binnen eigen land, waarbij hun land de primaire verantwoordelijkheid voor hen blijft dragen en kan kiezen hoe het de problematiek best aanpakt. Weliswaar zijn hier behulpzame voorstellen voorhanden zoals een stappenplan opgemaakt door een internationaal onderzoeksinitiatief genaamd het *Nansen Initiative* om verhuizing van diegenen die vluchten voor klimaatverandering op een ordelijke en menselijke manier te begeleiden binnen een land. Natuurlijk zullen naast kennis ook financiële middelen beschikbaar moeten zijn om dergelijke (volks)verhuizingen binnenslands te bewerkstelligen – een essentieel element dat helaas vaak ontbreekt.

Aldus, gezien de onbruikbaarheid van het concept 'klimaatvluchteling' en gezien het erg onwaarschijnlijk is dat het Vluchtelingenverdrag wordt herzien door een internationale gemeenschap

die steeds (meer) de klemtoon legt op nationale belangen, laten we de term 'klimaatvluchteling' beter helemaal achterwege. Om het fenomeen echter alsnog te benoemen, kunnen we spreken van klimaatonthemden.

Stel nu dat we alsnog een definitie zouden willen uitdenken voor klimaatonthemden, dan zullen we rekening moeten houden met de vele gedaantes van klimaatverandering. De gevolgen van klimaatverandering kunnen zich laten voelen op relatief korte termijn zoals het veroorzaken van hevige regenval of orkanen. Het gevaar zal echter ook schuilen in langzame processen zoals het stijgen van de zeeniveauspiegel of het verwoestijnen van grote (landbouw)gebieden. Daarenboven, en des te meer voor de langzame processen, zal het moeilijk zijn om duidelijk de vinger te wijzen naar klimaatverandering. In vele gevallen zal klimaatverandering slechts één van de factoren zijn die leidt tot het fenomeen waarvoor mensen op de vlucht slaan. Indien een grondverschuiving gehele dorpen vernielt door hevige regenval veroorzaakt door gewijzigde weerspatronen welke teweeggebracht werden door klimaatverandering, zullen we waarschijnlijk ook de vraag kunnen stellen of de schade zich wel had voorgedaan indien het gebied niet zo overbevolkt was, of indien het gebied niet zo ontbost was. Waar klimaatverandering hier nog op z'n minst één van de aanduidbare factoren is, wordt het al helemaal complex in het geval van verwoestijning, een proces dat zich over jaren heen spreidt, aanleiding geeft tot voedselschaarste en uiteindelijk zo ook grote kans geeft aan het ontstaan van binnenlandse of buitenlandse machtsconflicten. Wanneer we enkel kijken naar de uitkomst, zijnde een uitgebroken conflict, staan we misschien niet altijd stil dat de keten van verwoestijning, tot voedselschaarste, tot conflict, tot vluchten, decennia eerder mee werd opgestart door klimaatverandering.

Daarnaast, net zoals er een pluraliteit kan bestaan aan oorzaken van een ramp, kan er een pluraliteit bestaan met betrekking tot de redenen waarom iemand vlucht. We kunnen ons de vraag stellen of mr. Ioane Teitiota die zijn land wilde ontvluchten in 2014 nog lang voor het volledig onbewoonbaar werd, wel vlucht voor klimaatverandering of eigenlijk een economische migrant is op zoek naar werk en beter leven. Bijkomend, stel dat mr. Teitiota inderdaad vluchtte omwille van klimaatverandering nog lang voor zijn land effectief onbewoonbaar wordt door klimaatverandering, vlucht hij dan vrijwillig of mogen we zijn vertrek uit het thuisland alsnog beschouwen als een gedwongen vlucht door de omstandigheden?

In conclusie, laat aldus één gegeven vaststaan, het definiëren van een klimaatonthemde is geen eenduidige taak en kan zelfs leiden tot onbedoeld uitsluiten van categorieën van personen op de vlucht voor klimaatverandering.

Wil dit alles zeggen dat de toekomst voor klimaatonthemden uitzichtloos is? Gelukkig niet, maar er is nog heel wat werk aan de winkel. In 2010 werd al aangestipt door de landen die lid zijn van het Klimaatverdrag van 1992 dat er onderzoek diende te gebeuren naar het fenomeen van klimaatonthemding en permanente verhuizing van personen door gevolgen van klimaatverandering. In het Parijs Akkoord van 2015 werd heel uitdrukkelijk de nood erkend om naast het verminderen van broeikasgassen, plannen dienen te worden gemaakt om ons aan te passen aan de gevolgen van klimaatverandering of indien die aanpassing onmogelijk blijkt, alternatieven te voorzien. Bovendien werd met het Parijs Akkoord een werkgroep opgericht die zich bezig houdt met het bestuderen van klimaatonthemding. Daarnaast proberen ook op nationaal vlak landen zich voor te bereiden. Zo onderneemt Kiribati stappen om zijn bevolking op te leiden om in het buitenland knelpuntberoepen te kunnen uitoefenen en zo de kans op immigratie te vergroten.

Hoewel we nationale, regionale en internationale pogingen ter verbetering van de situatie van klimaatonthemden alleen maar kunnen toejuichen, laat ons niet vergeten dat diegenen die we nu

reeds losjes als toekomstige klimaatonthemden labelen waarvoor we een juridisch statuut bepleiten, op de eerste plaats het allerliefst met beider voeten op de grond willen blijven staan die hun ouders en voorouders al zo lang thuis noemen, in hun eigen gemeenschap en land, met eigen gewoonten en regels. Naast de nodige aandacht voor adaptatie en onvermijdbare gevolgen van klimaatverandering, kunnen we het ons absoluut niet permitteren om het mitigeren of beperken van klimaatverandering uit het oog te verliezen. Zoals altijd geldt, voorkomen is zoveel beter dan genezen.